

Szwarc, Andrzej

"Generalicja powstania listopadowego", Marek Tarczyński, Warszawa 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 72/1, 187-188

1981

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nologię życia „Benjamina Constanta”, która łagodzi nieco brak wyczerpującego wstępu.

M.Ż.

Marek Tarczyński, *Generalicja powstania listopadowego*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1980, s. 432.

Autor zalicza swą pracę do „szeroko rozumianej biografistyki historycznej” (s. 7), choć wątek ściśle biograficzny ogranicza do krótkich życiorysów generałów powstania listopadowego, podanych w aneksie. Jest to próba portretu niewielkiej i zróżnicowanej grupy; trudno w takim przypadku o wykrycie prawidłowości, dających się przedstawić za pomocą metod statystycznych. Mowa przecież zarówno o zwolennikach jak i przeciwnikach powstania, o generałach z okresu sprawowania naczelnego dowództwa przez w. ks. Konstantego i o świeżo mianowanych. M. Tarczyński zdaje sobie z tego sprawę, tym niemniej badając takie cechy omawianej zbiorowości jak przynależność stanowa czy pochodzenia terytorialne jej członków nie rezygnuje ze wskaźników procentowych.

W pierwszej części pracy („Problemy strukturalne i kadrowe korpusu generalskiego Wojska Polskiego w latach 1814—1831”) obejmującej ponad 50% tekstu pisze autor o kryteriach doboru wyższych dowódców przed powstaniem i o polityce personalnej kolejnych widzów powstańczych. Znalazły się tu też informacje o poglądach i postawach politycznych, nieraz przypadkowe i ujęte dosyć chaotycznie. Gdy mowa np. o udziale generalicji w lożach masońskich i jej stosunku do konspiracji niepodległościowych, autor przytacza kolejno to co ma do powiedzenia na temat poszczególnych dowódców. Czytelnikowi opowiada się np. szczególnie dobrze znane okoliczności śmierci generałów wiernych carowi podczas Nocy Listopadowej. Również wiele fragmentów dotyczących zmian kadrowych w okresie powstania ma charakter kroniki awansów i dymisji, z której niewiele wynika; odnośne fakty można było przedstawić skrótowo, np. w prostym zestawieniu.

Część druga („Charakterystyka demograficzno-społeczna korpusu generalskiego powstania listopadowego”) oprócz danych o pochodzeniu stanowym przynosi wiadomości o średniej wieku, posiadanym majątku, uposażeniach itp. Także i tu z komentarza do tabel, zawierającego bardzo liczne egzemplifikacje wynika, że trudno mówić o prawidłowościach. Interesujący, choć niewiele mający wspólnego z regułami postępowania badawczego jest wchodzący w skład tej części rozdz. VII („Charakterystyka cech osobowych generałów powstania listopadowego w świetle literatury pamiętnikarskiej i opracowań biograficznych”). Mamy tu do czynienia ze zbiorem kilkuset cytatów, zawierających na ogół — co konstatuje sam autor — sprzeczne opinie. Należałoby je staranniej pogrupować i nadać temu fragmentowi tytuł „Generałowie w oczach współczesnych i potomnych”. Wszystko to nie przeszkadza autorowi sformułować takiej oto konkluzji: „Generałów uznać należy jako grupę ludzi odważnych i walecznych, znacznie słabiej wypadli oni jednak pod względem konsekwencji, uporu i energii działania. Z negatywnych cech dość wyraźnie dawały się uchwycić — zawiaść, próżność i nadmierne ambicje” (s. 308). By dojsz do tego stwierdzenia, które na podstawie tego samego materiału można by podważyć, zbędny jest chyba tak znaczny wysiłek heurystyczny.

Powyższe uwagi odnoszą się też do części trzeciej („Charakterystyka wartości wojskowych korpusu generalskiego powstania listopadowego”). Stosuje tu autor m.in. oceny punktowe, biorąc pod uwagę głównie okres praktyki na poszczególnych stanowiskach dowódczych. Punktacja ta działa nader mechanicznie, zaś jej podstawa metodologiczna jest niejasna.

M. Tarczyński wykorzystał najważniejsze źródła z AGAD (głównie zespół Władze Centralne Powstania Listopadowego) i z szeregu krajowych archiwów i bibliotek. Nie dotarł m.in. do dotyczących się głównie (ale nie tylko!) Ignacego Prądzyńskiego rękopisów z Archiwum Pawlikowskich w Zakopanem i Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Lista źródeł drukowanych i wykorzystanych opracowań nie zawiera większych luk. Reasumując: wartość pracy polega głównie na jej walorach informacyjnych.

A.S.

Ryszard Kołodziejczyk, *Miasta, mieszczaństwo, burżuazja w Polsce w XIX w. Szkice i rozprawy historyczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1979 s. 263; tenże, *Burżuazja polska w XIX i XX wieku*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979 s. 215.

Naukowe zainteresowania dziejami burżuazji polskiej mają już blisko trzydziestoletnią przeszłość. Jednakże dopiero w ostatnich latach nadany im został charakter prac zespołowych zmierzających do wszechstronnego objęcia pola badawczego. W 1976 r. w Instytucie Historii PAN powołano Pracownię Dziejów Klas Posiadających na której czele stoi Ryszard Kołodziejczyk. Był on jednym z pierwszych badaczy, którzy podjęli tę tematykę i konsekwentnie rozwijają ją do dnia dzisiejszego. Świadczą o tym obie omawiane książki. Pierwsza z nich jest zbiorem 10 artykułów opublikowanych w latach 1956—1974 na łamach kilku polskich czasopism historycznych. Znalazł się w niej wczesny szkic „Z zagadnień kształtowania się burżuazji polskiej”, który pełniejsze rozwinięcie uzyskał w wydanej w 1957 r. książce „Kształtowanie się burżuazji w Królestwie Polskim 1815—1850”. Ponadto trzy artykuły poświęcone położeniu miast w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX stulecia, szkic o burżuazji polskiej na tle europejskim oraz artykuły omawiające działalność dwóch większych przedstawicieli dziewiętnastowiecznej burżuazji, Leona Newachowicza i Piotra Steinkellera. Na uwagę zasługuje znacznie rozszerzona wersja opublikowanego w 1974 r. programu badań nad dziejami tej klasy społecznej. Większość zamieszczonych tutaj artykułów dotyczy Królestwa Polskiego. Druga natomiast książka jest próbą podsumowania obecnego stanu wiedzy na temat losów burżuazji polskiej w trzech zaborach i w okresie międzywojennym. Na wstępie autor dokonał omówienia stanu badań, ukazał białe plamy, wskazał także na źródła, których wykorzystanie może je zaccernić. Następnie przeprowadzając bilans epoki Oświecenia w której dopatrzuje się zaczątków polskiego kapitalizmu dokonuje omówienia źródeł akumulacji pierwotnej na ziemiach polskich jako tej kategorii ekonomicznej, która legła u podstaw powstania nowej klasy społecznej. W dalszej części omawia źródła i sposoby rekrutacji burżuazji, jej strukturę warstwową i narodowo-wyznaniową, ukazuje jej miejsce w społeczeństwie ze szczególnym uwzględnieniem relacji jaka zachodziła między polskimi Forsytami a szlachtą i ziemiaństwem. Jeden z rozdziałów poświęca drobnomieszczaństwu, specyficznej w warunkach polskich warstwie społecznej, która była produktem niedorozwoju większości miast polskich.

Porównując obie książki uderza fakt, że wiele tez i treści zawartych w opublikowanych przez ponad 20 laty zwłaszcza w artykule o kształtowaniu się polskiej burżuazji nie utraciło do dziś swej aktualności i zostało niemal dosłownie powtórzone w drugiej z omawianych prac. Świadczy to niewątpliwie o ich trafności.

A.B.